

Fudge nezaujímá přední místo ani co do významu, ani co do originality (s. 39). Pozornost zaslouží tento spis hlavně proto, že Hus byl odsouzen za svou eklesiologii. Historickou velikost tak tomuto mravnému, odvážnému a zásadovému muži propůjčuje až jeho smrt na hranici. Přes toto pojetí věnoval Thomas Fudge velké úsilí právě studiu Husova učení a jeho spisů, včetně těch vydaných teprve v posledních desetiletích. Vydal se tak na pole, kde má husovské dějepisectví dosud asi největší rezervy. Jistá neuspořádanost knihy nicméně snižuje její šanci stát se novou standardní anglickojazyčnou publikací o Husovi, kterou zdá se chtěla být.

PAVEL SOUKUP

Stanisław BYLINA, *Rewolucja husycka. Przedświt i pierwsze lata*,
Wydawnictwo Neriton – Instytut Historii PAN, Warszawa 2011

328 s., ISBN 978-83-7543-205-3

Mé generaci nebylo třeba polského bohemistu a dlouholetého ředitele Institutu historie Polské akademie věd Stanisława Bylinu (* 1936) představovat. Není to sice nutné ani dnes, přesto však připomenu několik dat z jeho odborného životopisu. Pro mediévální bohemistiku se rozhodl již při studiu slavistiky na Filozofické fakultě Varšavské univerzity, které zakončil magisterskou prací o problematice kostnických listů Jana Husa. Česká medievistika zaznamenala až jeho publikaci o překvapivě silných ohlasech postil Konráda Waldhausera ve Slezsku.¹ Třebaže se dějinami české reformace 14. a 15. století nepřestal zabývat,² systematicky se věnoval lidové kultuře, zbožnosti a herezím v pozdním středověku. Čas od času přitom překračoval hranice „středovýchodní“ Evropy směrem na západ (hereze v Paříži) nebo jih (bogomilové), především ho však zaujaly jevy, děje a postavy na pomezí historické etnografie a antropologie. Souběžně s francouzskou školou Annales tak mimo jiné zkoumal lidové pověry, magické praktiky, představy o záhrobním světě, náboženské blouznivce a falešné proroky.³ Do tohoto problémové okruhu lze přiřadit i závažnou monografii o christianizaci polských vesnic na konci středověku, v níž autor využil i četné srovnávací prameny české provenience.⁴ Nezaslouženě unikla u nás

1) *Wpływy Konrada Waldhausera na ziemiach polskich w drugiej połowie XIV i pierwszej połowie XV wieku*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1966. Převaha bohemikálních titulů vyznačuje i jeho bibliografii, kterou publikovala Beata Wojciechowska ve sborníku k jeho jubileu: *Ludzie, kościół, wierzenia*, Warszawa 2001, s. 13–25.

2) Některé z těchto studií vyšly v souboru *Hussitica. Studia*, Warszawa 2007.

3) Výběr starších studií S. Bylina publikoval pod názvem *Ruchy heretyckie w średniowieczu*. Studia, Wrocław 1991. Dále srov. monografii *Człowiek i zaświaty. Wizje kar pośmiertnych w Polsce średniowiecznej*, Warszawa 1992 a vyzrálé shrnutí výsledků jeho dlouhodobého studia v knize *Religijność późnego średniowiecza. Chrześcijaństwo a kultura tradycyjna w Europie Środkowo-Wschodniej w XIV–XV w.*, Warszawa 2009 (srov. anotaci v SMB 2, 2010, s. 324–325).

4) *Chryścianizacja wsi polskiej u schyłku średniowiecza*, Warszawa 2002. Této knize jsem se podrobně věnoval v ČČH 101, 2003, s. 121–125.

pozornosti Bylinova kniha o husitských radikálech, kterou můžeme považovat za předstupeň k syntetizujícímu pohledu na husitskou revoluci.⁵

Již z obsahu knihy je zřejmá její nekonvenční osnova. První z obou částí (*Wydarzenia i zjawiska*) je narativním, chronologicky členěným přehledem vývoje českého reformního hnutí od jeho počátků v druhé polovině 14. století přes jeho revoluční vyústění, vnitřní boje a války s křižáky až do smrti hejtmána Jana Žižky z Trocnova. Druhá část (*Zjawiska i problemy*), jak její název naznačuje, má více analytickou povahu, která je bližší autorovu profesnímu naturelu. Není to poprvé, kdy syntetické zpracování husitské revoluce skončilo předčasně. Pro Josefa Macka husitství vyhlazením tábořských radikálů ztratilo svou revolučnost, kterou ani Prokop Holý nedokázal vzkřísit. Důvody S. Byliny byly asi dosti odlišné a bližší Howardu Kaminskému, který rovněž svoji revoluční epopej zakončil v polovině dvacátých let. Oba zajímal především fenomén „lidového“ i jiného radikalismu. Pozdější věroučné spory v éře husitské ofenzívy jako by již pro ně postrádaly intelektuální dráždivost.

Začínat knihu o husitské revoluci připomínkou výroku Ondřeje z Brodu o povstání zpupného a ukrutného lidu proti nenáviděnému duchovenstvu lze považovat za úlitbu těm případným polským čtenářům, kteří o českém kacířství soudí stejně jako jejich předchůdci před šesti sty lety. Toto *captatio benevolentiae* se vzápětí ukáže v jiném světle. Hlavními bohatými knihy jsou zástupy božích bojovníků a elity radikálních, převážně tábořských kazatelů, ústředním tématem pak je přerod reformního radikalismu v naprosté odmítnutí soudobé církve a vzplanutí revoluce na větší části Čech. Hned v úvodu autor také vysvětluje, že husitskou revoluci považuje co do její podstaty za revoluci náboženskou a úzce propojenou s idejí reformy, jejímž programovým vyjádřením byly čtyři pražské artikuly.

První kapitola o předchůdcích či spíše zakladatelích reformního hnutí (*Prekursory reformy i heros prawdy bożej*) je v úvodní části dosti tradiční povahy, neboť pomíjí podněty Oliviera Marina. Reformní program autor odvozuje ze širokého podloží, v němž Wyclif zcela nezastínil Husovy předchůdce. Zatímco ústřední postavou této kapitoly je Hus, v následující (*Czas odrzucania o odkrywania. Praga i prowincja*) se větší pozornost dostává Jakoubkovi ze Stříbra, a to nejen jako zakladateli utrakvismu. Klesající roli univerzity vyvažovaly zprvu nepočtené, avšak sílící skupiny venkovských radikálů, které našly útočiště jednak v Sezimově Ústí, jednak na Plzeňsku. Poutím na hory, jejich biblické inspiraci a mobilizačnímu účinku autor věnoval celou třetí kapitolu (*Droga wiodła przez święte góry*). Větší dějový spád má další kapitola (*Przeciw zastępom Antychrysta*), do níž autor vtěsnil události dvou prvních revolučních let, pražskou revoltu vedenou Janem Želivským, založení pevnosti na hoře Tábor, vítězství nad první křížovou výpravou a složitý vývoj vztahů mezi metropolí a tábořskou obcí.

V souladu s jeho nazíráním revolučního procesu Bylina ve čtvrté kapitole (*Revolucja pożera swe krnąbrne dzieci*) podrobněji zkoumá vnitřní rozpory, jež vedly k rozpadu tábořské pospolitosti a k vyhlazení levicových „disidentů“, tj. pikardů a jiných sektářů, kteří byli trnem v oku i umírněným pražským bohoslovcům. V závě-

5) *Na skraju lewicy husyckiej*, Warszawa 2005.

rečné kapitole první části (*Przeciw wrogom i przeciw braciom*) dojde i na pražského radikála Jana Želivského, o jehož pád se zasloužil jeho někdejší spojenec Jan Žižka, muž, který spolu se svým východočeským bratrstvem zajistil pokračování revoluce a platnost čtyř artikulů přijatých zemským sněmem v Čáslavi. Ve shodě se svým ohlášeným záměrem autor věnuje hlavní pozornost nalézání a zrání reformních ideálů. Širší společenské pozadí v knize nechybí, není však samo o sobě hybatelem dějů. Dovnitř tohoto proudu Bylina příliš nepronikl, výměnu generací české vysoké šlechty před rokem 1410 pomíjí, trochu mu také uniká dosah zápasu o fary, který předcházal poutím na hory. Větší váhu naopak přisuzuje ničivým epidemiím a jejich důsledkům v podobě strachu ze smrti a úzkostlivého očekávání pomoci shůry. Zrychlující se spád událostí v letech 1419–1422 způsobil, že se postavy i děje třetí až páté kapitoly kříží a prolínají, což rozhodně není na škodu hlavním konturám příběhu.

Tematické zaměření pěti kapitol druhé části by ještě před několika lety bylo „jinou historií“ husitské doby. Mám tu na mysli zejména problematiku sedmé kapitoly (*Codziennosc i dzien swiateczny*). Mezitím i husitské slavnosti trochu zevšedněly, nemluvě o tom, že všednost se nemusela projevovat jen strachem z útrap pozemské i záhrobní povahy. Zatímco jedni zápasili o holou existenci a prchali do exilu, druzí, skryti v lidových zástupech, prožívali euforii z naplnění jejich tužeb po lepším životě. Autor má pozorné oko a umí dobře zformulovat či shrnout některé projevy kolektivního chování, jimž pro jejich všudypřítomnost nebyla věnována hlubší pozornost. Platí to i pro ostatní problémové okruhy druhé části, které patří k obvyklým námětům husitského bádání. S. Bylina však právě této látce rozumí jako dnes málokdo, a co je neméně důležité, umí ji také srozumitelně podat.

Co jinde bývá součástí vícevrstevného výkladu, autor vyčlenil z celku a předložil v osobitém pohledu. Po delší době má tak husitské bádání k dispozici samostatné pojednání o husitské liturgii (*Liturgia w dniach rewolucji*). Obsahově blízka k této látce je desátá kapitola o zbožnosti husitské levice (*Pobožnosť lewicy husyckiej*). Devátá kapitola se podrobnějším rozbohem adventistických a chiliastických prorocství vrací do let 1419 až 1420 (*Chrystus zstąpi na ziemię czeską*). Poslední, jedenáctou kapitolu (*Przemoc i święta wojna*) autor věnoval závažné diskusi o svaté válce a rozdílným stanoviskům uvnitř tábořské obce k nutnosti ozbrojeného boje. Husitská levice byla odedávna pro Bylinu výzvou k promýšlení, takže zejména znalci ocení místy výrazné, místy subtilní posuny v pojetí té které otázky. Perfektní znalost literatury, včetně nejnovějších českých prací, nemůže u tohoto autora překvapit. Zatímco někteří zahraniční bohémisté kupí v poznámkách tituly bez ladu a skladu, aby ukázali, co vše znají, Bylina to nepotřebuje, s českou literaturou vyrůstal i uzrával a zůstal s ní v nepřetržitém kontaktu.

Jestliže z řady míst textu je zjevné, že autor nabízí sice obecně přijatelnou, avšak přece jen alternativní historii husitské revoluce, pak závěrečná, „neúplná“ bilance jejích prvních let to rozhodně nevyvrací (*Niepełny bilans wczesnych lat*). V jemné polemice s Alexandrem Patschovským, která přes něho míří více na mne, se vyslovuje proti příliš novověkému pojmání husitské revoluce jako fenoménu „par excellence společenskému“. To je přece jen dosti překvapivé, neboť již v pradávných dobách byla náboženská otázka husitství vnímána v širším společenském

či národnostním kontextu. Z hlediska „dlouhé vlny“ pak nemůže být pochyb, že pod korouhvemi s náboženskými symboly proběhly skryté i otevřené mocenské zápasy, pro něž Ferdinand Seibt použil označení „stavovská revoluce“. Jestliže tyto souběžné procesy autor nebere příliš v potaz, může to být způsobeno i jeho malým zájmem o jevy sociální a politické povahy. Z toho však ještě neplyne, že celkové závěry knihy o náboženském stavu české společnosti v polovině dvacátých let nejsou přijatelné. Historii českých husitů Bylina zakončil v době, kdy se program čtyř artikulů jako zemský zákon skutečně prosadil a kdy se „nová“ společnost stoupenců kalicha a Božího zákona přihlásila ke kalichu nejen v metropoli, ale i v provinčních centrech.

FRANTIŠEK ŠMAHEL